
О.Г. Вакаренко

канд. біол. наук,

директор Видавничого дому «Академперіодика» НАН України

e-mail: vakarenko@nas.gov.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0495-5475>

СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

<https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.391.009>

Застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, реалізація нових вимог до фахових наукових видань, вирішення загальних проблем наукової періодики потребують професійних знань у галузі видавничої справи. Нечисленні співробітники редакцій наукових журналів, розпоршені по академічних установах, зазвичай позбавлені професійного кола спілкування і можливості отримувати нову інформацію, удосконалювати свої знання. Вони мають певний набір навичок для здійснення видання, але не мають кваліфікації для відповідного реагування на нові виклики часу. У статті наведено узагальнену інформацію про основні державні нормативно-правові акти, якими мають послуговуватись у своїй діяльності видавці наукової періодики в Україні. Обговорюються міжнародні стандарти і вимоги до наукової періодики. Реальна інтеграція наукової періодики Академії наук у світове інформаційне поле потребує значного підвищення кваліфікації видавців, що вірогідніше зробити шляхом об'єднання редакцій журналів у професійному видавництві.

Ключові слова: науковий журнал, видавнича справа, Видавничий дім «Академперіодика», НАН України.

Затвердження на початку 2018 року Міністерством освіти і науки України нового Порядку формування Переліку наукових фахових видань України надзвичайно підсилило активність редакцій наукових журналів. Опанування шляхів реалізації нових вимог до фахових наукових видань спонукало дотичних до видання журналів співробітників наукових установ трохи ширше подивитися на цей процес. Ми, нарешті, відчули масову зацікавленість у різних аспектах видавничої справи керівництва науково-дослідних установ Академії та безпосередньо співробітників редакцій.

Проте більша частина питань зводилась зрештою до одного: які ж взагалі існують вимоги до наукового журналу, хто їх визначає, де їх можна подивитись, чому немає конкретного переліку? До того ж основну частину академічних журналів було засновано більш ніж 50 років тому! Для розуміння причин такого стану речей потрібен невеличкий історичний екскурс.

У скрутні 1990-ті рр., позначені мізерним фінансуванням Академії наук, редакції наукових журналів було передано з видавництва «Наукова думка» до науково-дослідних установ Національної академії наук, що були засновниками або співзасновниками журналів. Після державної реєстрації видань ці академічні інститути отримали статус видавця. Здавалось, що опанування лише певних навичок без заглиблення у тонкощі і проблеми видавничої справи буде цілком достатнім для випуску періодики. Реалії сьогодення, у першу чергу застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, засвідчили, що вирішення проблем наукової періодики без професійних знань у галузі видавничої справи призводить до породження химерних варіантів. Існувати незалежно від загального кола фахівців — важке випробування. Ізоляція зазвичай швидко призводить до професійної деградації.

10 років тому Видавничий дім «Академперіодика» НАН України як базова організація Науково-видавничої ради НАН України започаткував науково-практичну конференцію «Наукова періодика: традиції та інновації» як раз з метою відтворити професійне середовище видавців академічної наукової періодики, дати змогу нам усім ділитися не тільки загальними проблемами, а й здобутими знаннями, разом знаходити рішення, формувати загальну платформу існування академічної періодики, бути орієнтиром для наукових журналів інших науково-дослідних та навчальних закладів країни. Утім необхідність реагувати на виклики часу щодо наукової комунікації виявила суцільну безпорадність видавничих структур, розпорошених по інститутах.

Тому виникла потреба визначити основні аспекти статусу «видавець», а також які існують вимоги до наукового журналу і хто їх формує в сучасних реаліях України.

У даному контексті ми не обговорюємо зараз науковий рівень статей, що публікують журнали. Безумовно, якість наукової складової є основою будь-якого наукового видання і вона у першу чергу визначає його рейтинг.

Кожне періодичне видання, у тому числі і наукове, існує в межах певного правового поля країни. І це абсолютно природно і професійно: працювати видавцям у цих межах.

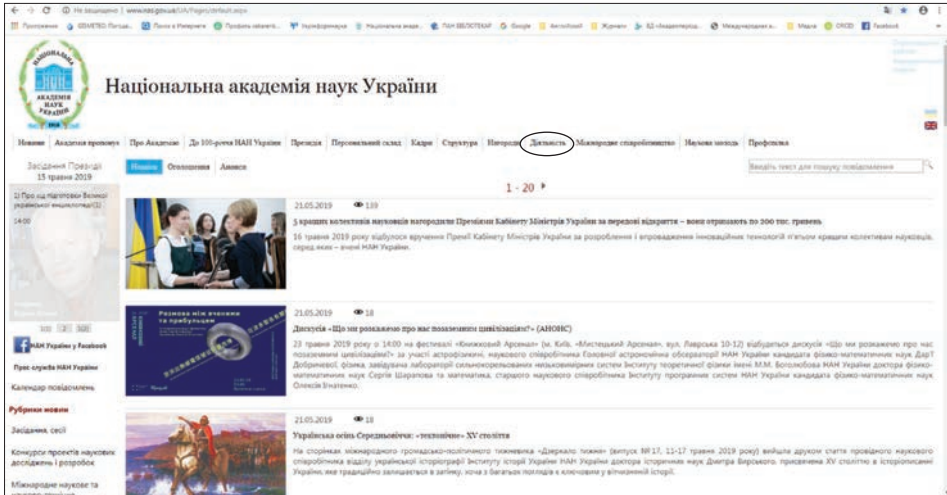
Перший документ, до якого має звернутися видавець журналу Національної академії наук України, — «Положення про періодичне видання НАН України», затверджене постановою Президії НАН України від 07.11.2008 № 283. У цьому документі є інформація про порядок створення, реорганізацію й припинення випуску періодичного видання, про державну реєстрацію періодичного видання, про зону відповідальності та діяльність його головного редактора, редакційної колегії та редакції, про права та обов'язки установи-видавця, про основні принципи взаємовідносин між установою-видавцем і автором твору, які встановлює ліцензійний договір.

До речі, у першому пункті документа зазначено, що всі терміни і визначення цього Положення вживаються відповідно до законів України «Про видавничу справу», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в

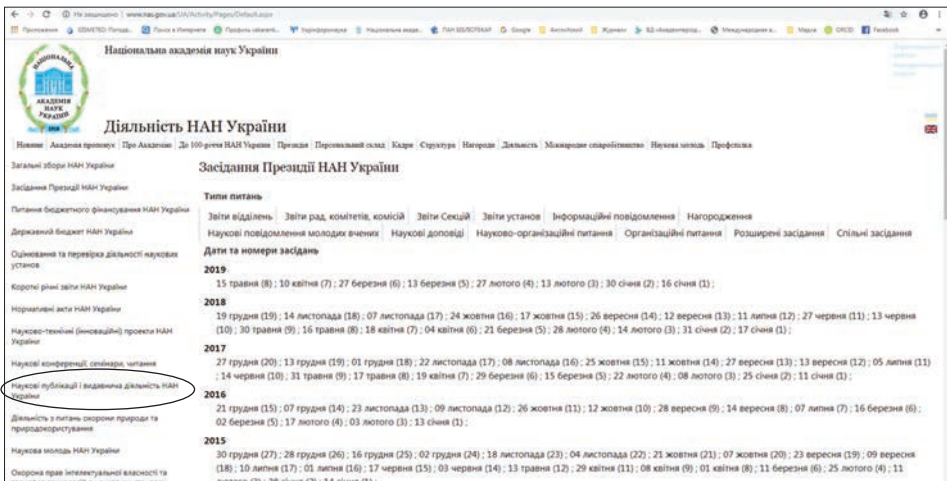
Україні» та державного стандарту ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення».

Інформацію про Положення можна знайти на електронному довідковому ресурсі Науково-видавничої ради Національної академії наук України <http://www.nas.gov.ua/publications>. Вийти на цей ресурс можна й безпосередньо з сайту Національної академії наук України.

У меню на головній сторінці вибираємо опцію «Діяльність».

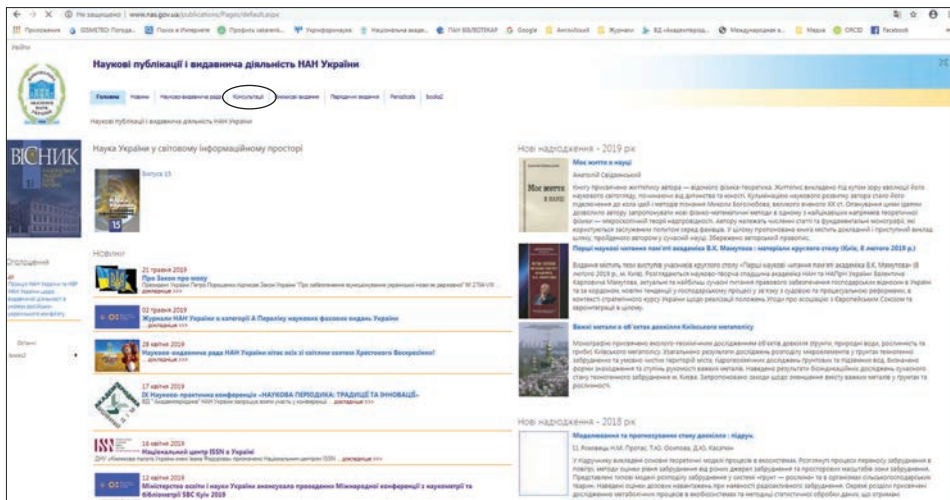

У колонці ліворуч вибираємо «Наукові публікації і видавничу діяльність НАН України».

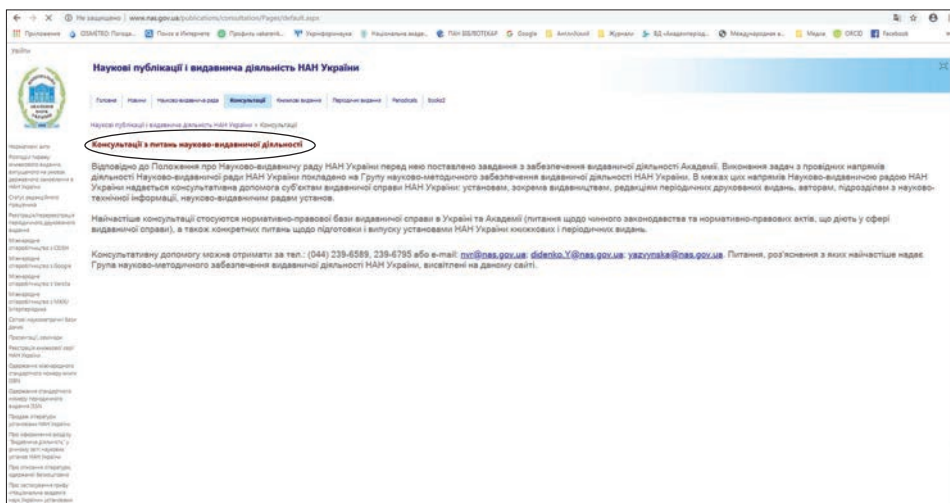

Тепер ми як раз знаходимося на ресурсі Науково-видавничої ради НАН України, змістовне наповнення якого є результатом невинної праці робочого апарату Науково-видавничої ради НАН України — Групи науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України.

Вибираємо в меню «Консультації».

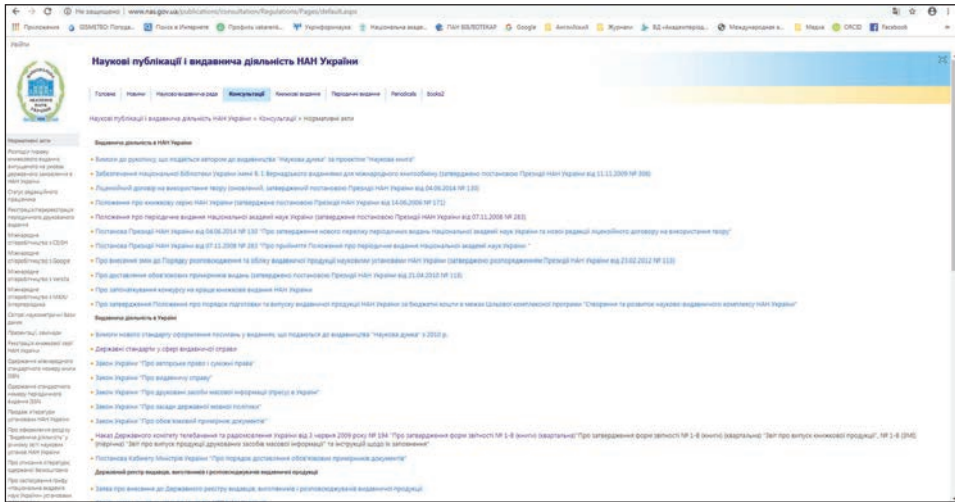
Окремим пунктом виділено «Консультації з питань науково-видавничої діяльності», і коли ми його активуємо, ліворуч на екрані з'являється перелік найважливіших питань. Усі, хто цікавиться питаннями видання наукової літератури, можуть знайти тут багато корисної інформації.

Наразі нас цікавить перша позиція лівої колонки, саме «Нормативні акти».

Активуємо цю позицію, бачимо перелік нормативних документів і знаходимо «Положення про періодичне видання Національної академії наук України».

На які ще документи має спиратися у своїй діяльності видавець наукової періодики в Україні, щоб сформулювати й утілити в життя вимоги до журналу?

Засадничі положення видавничої діяльності в нашій країні визначені Законом України «Про видавничу справу». Усі, хто називає себе гордим словом «видавець», мають співвідносити свою діяльність із цим Законом.

Кожен видавець наукового журналу має керуватися у своїй діяльності Конституцією України, окремими статтями Господарського, Цивільного, Податкового кодексів України та Кодексу України про адміністративні порушення, законами України, постановами та розпорядженнями Кабінету міністрів України, наказами міністерств та відомств, державними стандартами в галузі видавничої справи.

Наводимо перелік основних нормативно-правових актів у сфері видавничої діяльності за видами й у хронологічному порядку.

Законодавство України:

- «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII;
- «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-XII;
- «Про державну таємницю» від 21.01.1994 № 3855-XII;
- «Про рекламу» від 03.07.1996 № 270/96-ВР;
- «Про видавничу справу» від 05.06.1997 № 318/97-ВР;
- «Про обов'язковий примірник документів» від 09.04.1999 № 595-XIV;
- «Про приєднання України до Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право» від 20.09.2001 № 2733-III;
- «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003 № 1296-IV;
- «Про внесення зміни до Податкового кодексу України щодо підготовки, виготовлення, розповсюдження книжок та періодичних видань, друкованих засобів масової інформації вітчизняного виробництва» від 02.12.2010 № 2755-VI;
- «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VIII;
- «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» від 24.12.2015 № 917-VIII;

- «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII;
- «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII.

Постанови Кабінету міністрів України:

- «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» від 27.12.2001 № 1756;
- «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» від 10.05.2002 № 608;
- «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» від 18.01.2003 № 72;
- «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними науковими установами» від 28.07.2003 № 1180;
- «Про затвердження національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» від 03.10.2007 № 1185;
- «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» від 27.01.2010 № 55;
- «Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України» від 13.08.2014 № 341;
- «Про затвердження переліку друкованих засобів масової інформації та редакцій, реформування яких здійснюється на першому етапі» від 23.11.2016 № 848;
- «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції» від 10.03.2017 № 135;
- «Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десятикової класифікації» від 22.03.2017 № 177;
- «Положення про Національний репозитарій академічних текстів» від 19.07.2017 № 541;
- «Про утворення Ради з питань інтелектуальної власності» від 07.02.2018 № 90.

Накази Державного комітету телебачення і радіомовлення України:

- «Про затвердження форм звітності № 1-В (книги) (квартальна) «Звіт про випуск книжкової продукції», № 1-В (ЗМІ) (піврічна) «Звіт про випуск продукції друкованих засобів масової інформації» та інструкцій щодо їх заповнення» від 09.01.2014 № 1;
- «Про зміни позначень стандартів» від 05.11.2015 № 338;
- «Про заходи з впровадження Універсальної десятикової класифікації» від 03.04.2017 № 60;
- «Про затвердження Порядку накладення Державним комітетом телебачення і радіомовлення України адміністративно-господарських штрафів» від 17.10.2017 № 384.

Останнім наказом затверджено «Інструкцію з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення». Цей документ визначає порядок ви-

конання норм Закону України від 12.01.2012 № 4319-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо доставляння обов'язкового безоплатного примірника документів» та ст. 186.7 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за якими недоставляння або порушення строку доставляння обов'язкового безоплатного примірника документів тягнуть за собою накладання штрафу на посадових осіб, фізичних осіб-підприємців від 30 до 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (від 510 грн до 850 грн).

Накази Міністерства освіти і науки України:

- «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» від 15.01.2018 № 32;
- «Про затвердження Регламенту роботи Національного репозитарію академічних текстів» від 04.07.2018 № 707.

Державні стандарти в галузі видавничої справи:

- ДСТУ 4489:2005. Видання книжкові та журнальні. Вимоги до форматів. — Вперше (зі скасуванням ГОСТ 5773-90); чинний від 2006.10.01;
- ДСТУ 3003:2006. Технологія поліграфічних процесів. Терміни та визначення понять. — На заміну ДСТУ 3003-95; чинний від 2007.07.01;
- ДСТУ 4515:2006. Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація серіальних видань (ISO 3297:1998, NEQ). — Вперше (зі скасуванням ГОСТ 7.56-89); чинний від 2007.07.01;
- ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT). — Зі скасуванням ГОСТ 7.1-84, ГОСТ 7.16-79, ГОСТ 7.18-79, ГОСТ 7.34-81, ГОСТ 7.40-82; чинний від 2007.07.01;
- ДСТУ 4861:2007. Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості (ISO 8:1977, NEQ; ISO 1086:1991, NEQ; ISO 7275:1985, NEQ). — Вперше (зі скасуванням ГОСТ 7.4-86, ГОСТ ЭД 1 7.4-90); чинний від 2009.01.01;
- ДСТУ ГОСТ 7.80:2007. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.80-2000, IDT). — Вперше; чинний від 2008.04.01;
- ДСТУ ГОСТ 7.84:2008. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Видання. Обкладинки та палітурки. Загальні вимоги та правила оформлення (ГОСТ 7.84-2002, IDT). — Вперше; чинний від 2009.01.01;
- ДСТУ 6095:2009. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Правила скорочення заголовків і слів у заголовках публікацій (ГОСТ 7.88-2003, MOD). — Вперше; чинний від 2009.07.01;
- ДСТУ 7093:2009. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами (ГОСТ 7.11-2004 (ИСО 832:1994), MOD; ISO 832:1994, MOD). — Зі скасуванням ГОСТ 7.11-78. — Чинний від 2010.04.01;

- ДСТУ 7152:2010. Інформація та документація. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. — Зі скасуванням ГОСТ 7.5-88; чинний від 2010.10.01;
- ДСТУ 7157:2010. Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості. — Вперше; чинний від 2010.07.01;
- ДСТУ 3582:2013. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). — На заміну ДСТУ 3582-97; чинний від 2014.01.01;
- ДСТУ 7342:2013. Інформація та документація. Видавнича анотація. Правила складання та подання у виданнях. — Вперше; чинний від 2014.01.01;
- ДСТУ 3772:2013. Оригінали для поліграфічного відтворення. Загальні технічні вимоги. — На заміну ДСТУ 3772-98; чинний від 2014.07.01;
- ДСТУ 3008:2015. Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання. — На заміну ДСТУ 3008-95; чинний від 2017.07.01;
- ДСТУ 3017:2015. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. — На заміну ДСТУ 3017-95; чинний від 2016.07.01;
- ДСТУ 8299:2015. Інформація та документація. Знак охорони авторського права. Правила подання у виданнях. — Вперше; чинний від 2017.07.01;
- ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. — Вперше; чинний від 2016.07.01. (Перевидано з поправками);
- ДСТУ 8344:2015. Інформація та документація. Видання. Основні елементи. Терміни та визначення понять. — Вперше (зі скасуванням ДСТУ 3018-95); чинний від 2017.07.01.

Державну стандартизацію видавничої та бібліотечної справи, розроблення і контроль за дотриманням стандартів суб'єктами видавничої справи, відповідно до статті 27 Закону України «Про видавничу діяльність», здійснює в Україні Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова». Рівень дотримання стандартів — рівень професіоналізму.

Крім нормативно-правових документів державного рівня видавців наукової літератури, зацікавлений в інтеграції у світове інформаційне поле, має зважати на світові тенденції та міжнародні норми. Адже сучасний світ наукової комунікації створив новий, електронний формат наукової періодики. Це формує нові вимоги до наукового періодичного видання.

Міжнародна система реєстрації періодичних видань вимагає від видавців обов'язкового надання міжнародного стандартного серіального коду ISSN електронним версіям журналів.

Журнал має бути не просто присутнім в мережі Інтернет, а входити до певних наукометричних баз, долучитися до систем цифрових ідентифікаторів публікацій та авторів, що дає можливість журналу не загубитися в

інформаційному потоці, бути «видимим» для кола фахівців. Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» впровадження цих систем науковими журналами стало обов'язковим для набуття статусу «фахового».

Звісно, співпраця з будь-якою міжнародною наукометричною базою можлива лише на її умовах. Є необхідність увійти в певну базу — то мушиш виконати всі її вимоги і створити відповідний сайт журналу. Певні вимоги до сайта журналу диктують, у першу чергу, сучасні технології.

Раніше на наших конференціях були представлені напрацювання стосовно структури сайтів наукових журналів, що спирались на вимоги наукометричних баз та агенції *Crossref*. З основними вимогами до веб-ресурсу наукового періодичного видання Національної академії наук України можна ознайомитись на сайті Видавничого дому «Академперіодика» НАН України (<http://akademperiodyka.org.ua>). Сучасний світ цифрових технологій удосконалюється надзвичайно швидко, і це потребує постійного моніторингу технічних вимог до форми представлення в мережі.

У зв'язку з новими підходами до розповсюдження видань у цифровому вигляді та реалізацією політики вільного доступу набуло актуальності питання авторського права у видавничій діяльності.

Видавничий дім «Академперіодика» постійно приділяє увагу цьому напрямку. Особливо нас турбують розбіжності у правовій базі України та розвинутих країн. Ми залучили фахівців з питань інтелектуальної власності до співпраці. Аналіз тенденцій розвитку авторського права в інших країнах та практики охорони авторського права під час видання наукових журналів науковими установами НАН України показав необхідність удосконалення національного законодавства з охорони авторського права. Результати роботи представлені низкою публікацій, що розширюють наші знання в галузі авторського права і допомагають уникати правових колізій [1—7].

Після усвідомлення основних факторів, що формують сучасний вигляд наукового періодичного видання, виникає логічне запитання: Чи можливо в межах однієї нечисленної редакції одного журналу, без фахової підготовки співробітників, створювати видання, що відповідає національним та міжнародним вимогам? Коли поринаєш у глибини видавничої справи, то це питання можна сприймати тільки як риторичне. Для виконання такої роботи дійсно потрібен колектив, у якому присутні різнопрофільні фахівці, а саме — спеціалізоване наукове видавництво. Наразі таким вимогам відповідає Видавничий дім «Академперіодика» Національної академії наук України, який завдяки колективній праці професіоналів високого гатунку дійсно розуміється на видавничій справі. Концентрація редакцій наукових журналів Академії під «дахом» Видавничого дому — реальна можливість перевести роботу редакцій на сучасний рівень наукової комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вакаренко О.Г., Капіца Ю.М. Авторське право у видавничій діяльності наукових установ. *Вісник НАН України*. 2018. № 2. С. 97—106. <https://doi.org/10.15407/visn2018.02.097>
2. Капіца Ю.М. Використання знака охорони авторського права у наукових періодичних виданнях та монографіях. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 13. Київ, 2016. С. 39—45. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.321.049>
3. Капіца Ю.М. Охорона авторського права на наукові журнали та монографії у цифровому вигляді для забезпечення використання іноземними користувачами. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 15. Київ, 2018. С. 39—45. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.372.039>
4. Капіца Ю.М., Махновський Д.С. Укладання договорів між науковими установами, працівниками та видавництвами про видання наукових журналів і монографій. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 14. Київ, 2017. С. 43—53. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.337.043>
5. Капіца Ю.М., Шахбазян К.С. Застосування ліцензій відкритого доступу при розміщенні матеріалів наукових журналів в електронному середовищі. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 13. Київ, 2016. С. 62—70. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.321.062>
6. Шахбазян К.С. Застосування в наукових публікаціях цитат із опублікованих творів, права на які належать іншим авторам. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 14. Київ, 2014. С. 51—58. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.337.051>
7. Шахбазян К.С. Вимоги щодо охорони авторського права для розміщення статей наукових журналів у бібліографічних та реферативних базах даних Scopus, Web of Science, Index Copernicus International тощо. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 15. Київ, 2018. С. 46—52. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.372.046>

Надійшла 25.07.2019

REFERENCES

1. Vakarenko O.G., Kapitsa Yu.M. Copyright in publishing activities of scientific institutions. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2018. (2): 97-106. <https://doi.org/10.15407/visn2018.02.097> [in Ukrainian].
2. Kapitsa Yu.M. Use of copyright symbol for research journals and academic monographs. *Science of Ukraine in the Global Information Space*. 2016. 13: 39-45. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.321.049> [in Ukrainian].
3. Kapitsa Yu.M. Protection of copyright on scientific journals and monographs in digital form by users in the foreign countries. *Science of Ukraine in the Global Information Space*. 2018. 15: 39-45. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.372.039> [in Ukrainian].
4. Kapitsa Yu.M., Makhnovsky D.S. Contracting between scientific establishments, employees, and publishers on publishing scientific journals and monographies. *Science of Ukraine in the Global Information Space*. 2017. 14: 43-53. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.337.043> [in Ukrainian].
5. Kapitsa Yu.M., Shahbazian K.S. Application of open access licenses, while placing materials of scientific magazines into electronic environment. *Science of Ukraine in the Global Information Space*. 2016. 13: 62-70. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.321.062> [in Ukrainian].
6. Shahbazian K.S. Use in scientific publications of citations from published works, the rights to which belong to other authors. *Science of Ukraine in the Global Information Space*. 2014. 14: 51-58. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.337.051> [in Ukrainian].

7. Shahbazian K.S. Requirements for the protection of copyright on articles in scientific journals, belonging to such bibliographic and abstract databases as Scopus, Web of Science, Index Copernicus International. *Science of Ukraine in the Global Information Space*. 2018. 15: 46-52. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.372.046> [in Ukrainian].

Received 25.07.2019

O.G. Vakarenko, PhD (Biol.)

Publishing House «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine

MODERN SCIENTIFIC JOURNAL: UKRAINIAN REALITIES

The use of the latest information and communication technologies, the implementation of new requirements for professional scientific publications, the solution of common problems of scientific periodicals require professional knowledge in the field of publishing. The few staff members of scientific journals, scattered across academic institutions, are usually deprived of their professional circle of communication and the opportunity to obtain new information and improve their knowledge. They have a certain set of skills to handle the issue, but they are not qualified to respond appropriately to new challenges of the times. The article summarizes the basic state regulatory acts that should be used by publishers of scientific periodicals in Ukraine. International standards and requirements for scientific periodicals are discussed. The real integration of the academic periodicals of the Academy of Sciences into the global field of information requires a significant improvement in the skills of publishers, which is most likely to be done by combining the editorial boards of professional publishing houses.

Keywords: scientific journal, publishing, Publishing House «Akademperiodyka», NAS of Ukraine.